

Vývoj zahraničního obchodu s environmentálním zbožím v České republice

E. Tošovská: Development of the Foreign Trade in Environmental Goods in the Czech Republic. Život. Prostr., Vol. 38, No. 6, 304 – 309, 2004.

The dynamic nature of the environmental goods sector, together with its potential for strengthening of the environmental protection made it an obvious candidate for a trade-liberalisation initiative, one that could both benefit the environment and boost the international trade. The issues have unavoidably found their way onto the agenda of multilateral trade negotiations within the WTO, especially within the context of negotiations for possible reductions of tariff and non-tariff barriers to trade in environmental goods.

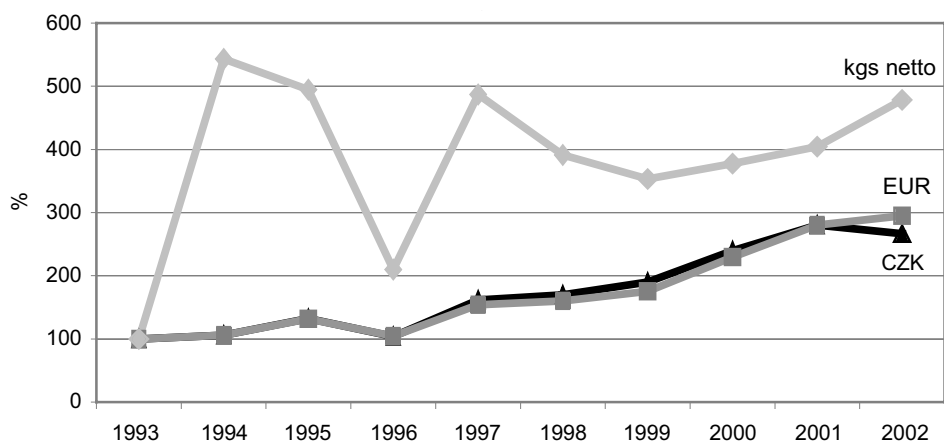
The paper analyzes the imports, exports and tariff rates of environmental goods in the Czech Republic in the period 1993 – 2002. The analysis is based on environmental goods categories according to the „OECD list of environmental goods“. The Czech Republic's foreign trade balance in environmental goods has been negative throughout the years under review. Export and import are investigated in terms of subcategories of environmental goods (the largest share in both the environmental goods imports and exports has been held by the waste-water management goods) and also from the foreign trade territorial structure point of view (the overall dynamics of this trade has been determined by the trade with advanced countries, specifically Germany). Several indicators have been used to describe the achieved level of liberalisation of trade in environmental goods in the Czech Republic.

Rostoucí váha připisovaná kvalitě životního prostředí ve vyspělých i rozvojových zemích se odráží v dynamickém nárůstu zájmu o zboží, které může přispět k ochraně životního prostředí a efektivnímu využívání přírodních zdrojů. Tzv. *environmentální zboží* se stává stále významnější mezinárodně obchodovatelnou komoditou a je proto logické, že je předmětem mnohostranných obchodních jednání v rámci Světové obchodní organizace (*World Trade Organisation – WTO*). Representanti členských států WTO se v r. 2002 rozhodli začít negociace „o snížení anebo – je-li vhodné – o eliminaci celních tarifů a netarifních bariér u environmentálního zboží“. Tento úkol předpokládá dva základní vstupní kroky: 1. nalézt shodu v tom, které kategorie zboží je možné označit za *environmentální*, 2. vypracovat všeobecně přijatelnou formuli pro postupné snižování celních sazeb na toto zboží.

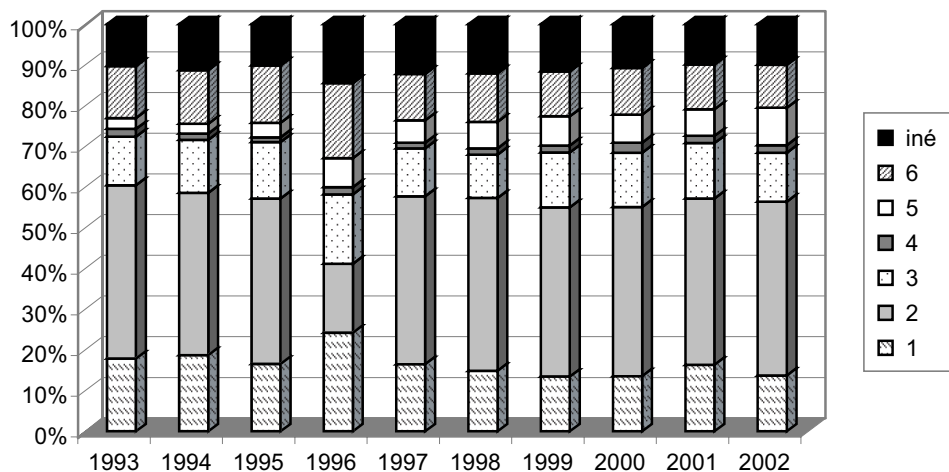
Protože *environmentální zboží* není dosud mezinárodně jasně definovanou kategorií, vede se v součas-

né době intenzivní diskuse o jeho „konečném seznamu“. Přes některé přetrvávající metodologické problémy mají dnes členské státy WTO k dispozici dva seznamy: indikativní seznam environmentálního zboží vytvořený pracovníky OECD a Eurostatu a seznam environmentálního zboží vypracovaný r. 1999 zeměmi APEC (*Asia-Pacific Economic Cooperation*). Svě seznamy předložilo Japonsko i Katar. I když je ke všem mnoho kritických výhrad – především ze strany rozvojových zemí – všichni se shodují v tom, že představují základ definitivního seznamu.

Presentované výsledky analýzy vychází z kategorie environmentálního zboží podle seznamu OECD. Jde o zboží určené 1. ke kontrole znečištění ovzduší, 2. k hospodaření s odpadními vodami, 3. k nakládání s tuhým odpadem, 4. k sanaci a čištění, 5. ke snížení hluku a vibrací, 6. k environmentálnímu monitoringu a ostatní environmentální zboží. Pro rozbor tohoto specifického segmentu trhu se uvedená struktura po-

1. Dovoz environmentálního zboží v období 1993 – 2002 (1993 = 100) v hmotnostním a peněžním vyjádření

2. Dovoz environmentálního zboží v letech 1993 – 2002 (procentuální podíl z údajů v korunách): 1 – zboží ke kontrole znečištění ovzduší, 2 – k hospodaření s odpadními vodami, 3 – k nakládání s tuhým odpadem, 4 – k sanaci a čištění, 5 – ke snížení hluku a vibrací, 6 – k environmentálnímu monitoringu a ostatní environmentální zboží.

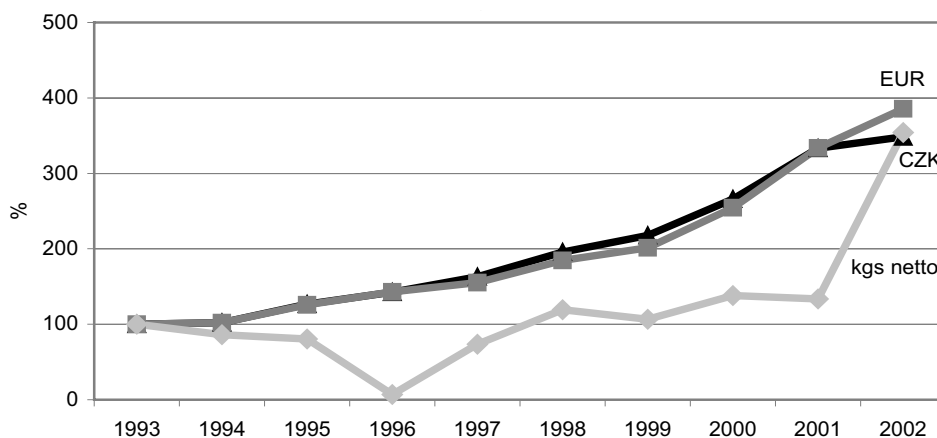
kládá za nevhodnější. Ambicí analýzy, která pokrývá období 1993 – 2002, je přinést první souhrnnější informace o dovozu, vývozu a celním zatížení environmentálního zboží v České republice.

Zahraniční obchod s environmentálním zbožím v České republice

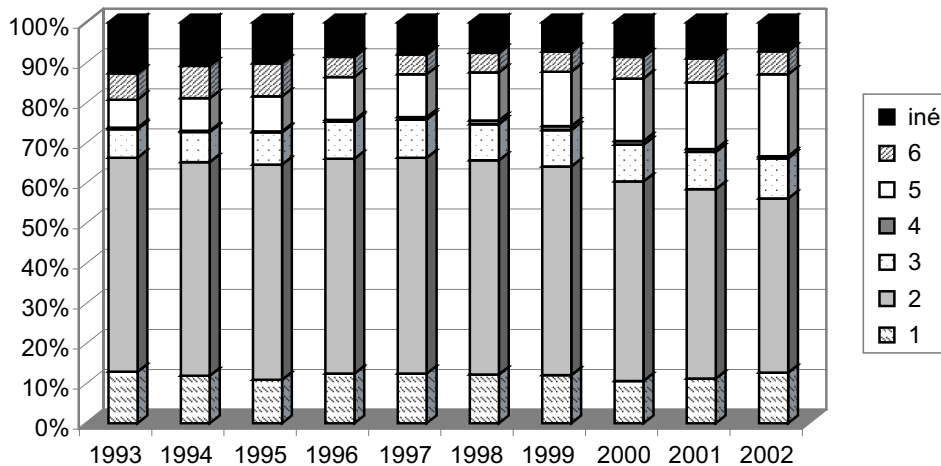
• **Dovoz environmentálního zboží.** Rostoucí zájem státního i privátního sektoru o environmentální zboží, vyvolaný přísnějšími legislativními požadavky na ochranu životního prostředí, se v letech 1993 – 2002 projevil v nárůstu dovozu tohoto typu zboží. Dovoz se

zvýšil ze 31,6 na 84,2 mld. Kč. Ještě dynamičtěji než v peněžním vyjádření vzrostl celkový dovoz environmentálního zboží v netto kg.

Na struktuře dovozu se po celé analyzované období podílelo největší měrou zboží spojené s hospodařením s odpadními vodami (r. 2002 v hodnotovém vyjádření téměř 43 %, v hmotnostním více než 50 %). Převažovaly položky přímo či zprostředkovaně spojené s výstavbou čistíren odpadních vod (obr. na s. 309). I když byla v ČR kolem r. 2000 dokončena výstavba největších čistíren odpadních vod, zůstává v této sféře nadále široký prostor pro další dovoz. Jde především o dobudování stupňů odstraňujících dusík a fosfor, napo-

3. Vývoz environmentálního zboží v letech 1993 – 2002 (1993 = 100) v hmotnostním a peněžním vyjádření

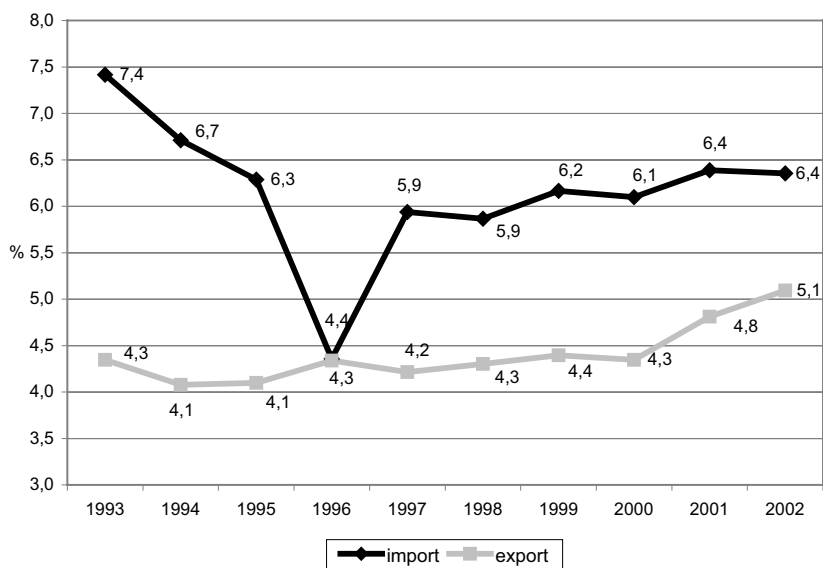
4. Vývoz environmentálního zboží v letech 1993 – 2002 (procentuální podíl z údajů v korunách): 1 – zboží ke kontrole znečištění ovzduší, 2 – k hospodaření s odpadními vodami, 3 – k nakládání s tuhým odpadem, 4 – k sanaci a čištění, 5 – ke snížení hluku a vibrací, 6 – k environmentálnímu monitoringu a ostatní environmentální zboží.

jení malých obcí na skupinové čistírny odpadních vod, dobudování terciárních stupňů čištění u některých podniků papírenského a potravinářského průmyslu aj.

S poměrně s velkým odstupem druhé místo v dovozu zaujímá environmentální zboží určené ke kontrole znečištění ovzduší (ca 14 % v korunách, téměř 30 % v kg). Další požadavky na dovoz těchto komodit se budou odvíjet od závazných podmínek provozu stanovených novým zákonem o ochraně ovzduší a půjde o nejlepší dostupné techniky. Dovozem či domácí výrobou bude nezbytné urgentně zabezpečit realizaci opatření v oblastech se zhoršenou kvalitou ovzduší.

Jen o něco menší podíl v dovozu zaujímá zboží spojené s nakládáním s tuhým odpadem (12 % v korunách, pouze 4 % v kg). V této oblasti je potenciál pro další dovozy obzvláště široký. Stávající spalovny totiž nejsou vybaveny všemi požadovanými stupni, platným emisním limitům nevyhovují ani některé spalovny nebezpečných odpadů, v ČR dosud téměř absentuje zařízení na zpracování biologicky rozložitelného podílu komunálního odpadu ukládaného na skládky, zařízení pro materiálové využití odpadu před jeho energetickým využitím aj.

Extrémní růstovou dynamiku zaznamenal dovoz zboží určeného ke snížení hluku a vibrací, i do budouc-

5. Procentuální podíl environmentálního zboží na celkovém dovozu a vývozu ČR

na lze předpokládat relativně vysoký zájem o dovoz zařízení omezující hlukové emise. Stabilní, více než 10 % podíl v korunovém vyjádření si ve struktuře environmentálního zboží udržuje zboží spojené s environmentálním monitoringem. Jeho podíl vyjádřený v čisté hmotnosti je ale zanedbatelný (0,2 %). Další nároky na dovoz této skupiny zboží lze očekávat především v důsledku zvýšených požadavků na kvalitu monitoringu v oblasti integrované prevence a omezování znečištění. Velké mezery v ČR jsou též v biomonitoringu. Podíl ostatních skupin environmentálního zboží je marginální.

• **Vývoz environmentálního zboží.** Česká republika je rovněž nezanedbatelným exportérem tohoto druhu zboží. V sledovaném období (1993 – 2002) vývoz environmentálního zboží bez jediného výkyvu rostl (vzrostl z 18,3 na 63,8 mld. Kč), i přes rozpad tradičních východních trhů, probíhající ekonomickou transformaci a privatizaci většiny podniků. Vývoz vyjádřený čistou hmotností v kg sledoval podobný trend.

Na celkovém vývozu se po všechny roky největší měrou podílí zboží pro hospodaření s odpadními vodami. Jde především o výrobky z plastů, kohouty a armaturní výrobky pro potrubí a součásti turbin a vodních kol. Zcela mimořádnou dynamiku zaznamenal export zboží pro snížení hluku a vibrací, svým více než 20 % podílem se zařadil na druhé místo. Stabilní, více než 12 % podíl si udržuje vývoz zboží ke kontrole zne-

čištění ovzduší a přibližně 10 % podíl zboží pro nakládání s tuhým odpadem.

České republice se dosud nepodařilo proniknout na trhy se zbožím pro elektrárny založené na obnovitelných zdrojích. Potenciál pro zvýšení exportu existuje i u zboží na podporu úspor tepla a energie.

• **Celková bilance zahraničního obchodu s environmentálním zbožím** v ČR je po celé sledované období záporná. Více environmentálního zboží se dováží než vyváží. V hodnotovém vyjádření se environmentální zboží r. 2002 podílelo na celkovém dovozu 6,4 % a 5,1 % na celkovém vývozu. Srovnání cen za kilogram environmentálního zboží u dovozu a vývozu je – s výjimkou zboží pro snížení hluku a vibrací – pro ČR nepříznivé a svědčí o rezervách pro zvýšení technické úrovně daných produktů.

Pokud jde o teritoriální strukturu zahraničního obchodu ČR s environmentálním zbožím, její celkovou dynamiku určuje obchod s vyspělými zeměmi, především zeměmi EU. Naprosto dominující je postavení Německa, které se podílí jak na dovozu, tak na vývozu těchto komodit ca 40 %. To činí Českou republiku v tomto segmentu trhu příliš závislou na konjunkturální situaci v Německu a na jejich výkyvech. Z tranzitivních ekonomik obchoduje ČR v této sféře významněji pouze se Slovenskem a Polskem, podíl zemí bývalého SSSR na dovozu byl r. 2002 menší než 0,5 %, vývoz do těchto zemí se pohyboval kolem 4 %.

Naprosto protichůdnými tendencemi se vyznačuje obchod s environmentálním zbožím ve vztahu k rozvojovým zemím: zatímco růst vývozu do rozvojových zemí je velmi nízký, dovoz do ČR má značnou dynamiku. Přesto se však rozvojové země podílely na celkovém dovozu environmentálního zboží do ČR pouze necelými 2 %.

Celní zatížení environmentálního zboží v České republice

Trh České republiky se ve vztahu k dovozům environmentálního zboží vyznačuje vysokou mírou otevřenosti. Dosažený stupeň liberalizace obchodu s těmito komoditami lze charakterizovat několika ukazateli:

Pro Českou republiku – stejně jako např. pro EU a USA – platí pro všechny položky průmyslového zboží na základě *Listiny celních koncesí* vázaný celní závazek. V praxi to znamená, že clo se bude uplatňovat maximálně na úrovni tohoto závazku. V plné míře to platí i pro environmentální zboží. Tato skutečnost významně zvyšuje transparentnost obchodních operací pro všechny potenciální exportéry tohoto typu zboží. Stejnou politiku přijala z tranzitivních ekonomik ještě Slovenská republika, podíl vázaných tarifních položek na celkovém počtu položek průmyslového zboží je jen o málo nižší v Polsku (95,8 %) a Maďarsku (95,4 %). Naopak, u většiny rozvojových zemí je tento podíl velmi nízký (např. Srí Lanka 8 %, Kambodža 0,10 %).

Za významný indikátor otevřenosti země obchodu se považuje podíl bezcelních tarifních položek na celkovém počtu položek průmyslového zboží. Tento ukazatel se ve vyspělých zemích pohybuje v poměrně širokém rozpětí (např. Švýcarsko 17,2 %, EU 26,9 %, USA 39,4 %, Japonsko 47,4 %). Z tranzitivních ekonomik jsou nejvíce otevřeny mezinárodnímu obchodu s prů-

myslovými výrobky Česká republika (414 %?) a Slovenská republika (14,0 %), s malým odstupem následovány Maďarskem (10,4 %). Naopak, Polsko se obchodu s průmyslovým zbožím otevřelo velmi málo (2,2 %). Všechny země Latinské Ameriky (mimo Brazílii) mají tento podíl nulový.

Podíl bezcelních tarifních položek na celkovém počtu tarifních položek environmentálního zboží je v České republice téměř 12 %. Míra otevřenosti ČR dovozům těchto komodit je téměř 4-krát vyšší než celkově v EU, blíží se stejné výši ukazatele pro Kanadu, ale je téměř třikrát menší než je ukazatel pro USA.

Další charakteristikou otevřenosti trhu ČR obchodu s environmentálním zbožím je průměr jeho smluvních celních sazeb.

Z tabulky je patrné, že nejvyspělejší země mají průměr celních sazeb na environmentální zboží nižší než ČR, naopak, velmi vysoký průměr vykazuje zorek rozvojových zemí. Srovnáme-li průměrnou celní sazbu ČR na environmentální zboží (4,0) s obdobným ukazatelem pro průmyslové zboží (4,3), jde v podstatě o zanedbatelný rozdíl. Průměrem celních sazeb na průmyslové zboží se Česká republika (stejně jako Slovenská republika) nejvíce přibližuje hodnotě tohoto ukazatele v EU (4,1). Další tranzitivní ekonomiky mají průměr vázaných tarifů pro průmyslové výrobky podstatně vyšší (např. Maďarsko 7,4, Polsko 10,4, Rumunsko dokonce 30,8). Vysoký průměr vázaných tarifů pro průmyslové zboží je charakteristický pro mnoho rozvojových zemí (např. Indie 58,7 %).

Tarifní zatížení environmentálního zboží lze zkoumat též z hlediska rozptylu tarifů. Obecně platí, že pokud mají tarify značný rozptyl – to znamená, že v jejich struktuře je velký počet tzv. tarifních vrcholů (jde o celní sazby, které překročí zvolenou referenční úroveň) i velmi nízké hodnoty, ekonomická neefektivnost tarifního režimu se zvyšuje.

Tab. 1. Jednoduchý průměr smluvních celních sazeb u environmentálního zboží

Environmentální zboží	Česká republika	Rozvojové země: Argentina, Brazílie, Chile, Malajsie, Indonézie, Indie a Thajsko	Evropská unie, Kanada, USA a Japonsko
Celkem, z toho zboží ke:	4,0	28,7	2,5
Kontroly znečištění ovzduší	3,6	28,5	2,0
Hospodaření s odpadními vodami	3,9	27,9	2,6
Nakládání s tuhým odpadem	4,4	31,1	3,0
Sanaci a čištění	2,9	30,9	2,6
Snížení hluku a vibrací	4,0	33,1	2,0
Environmentální monitoring	1,4	25,1	1,4
Ostatní environmentální zboží	7,1	31,0	3,0

Rozptyl tarifů charakterizuje výskyt tarifních vrcholů. Materiály OECD rozlišují národní vrcholy, kde je referenční úroveň trojnásobek národní průměrné sazby a mezinárodní vrchol, kde je referenční úroveň 15 %.

Rozptyl celních tarifů u environmentálního zboží je v ČR minimální (podíl položek převyšujících národní a mezinárodní vrchol na celkovém počtu tarifních položek environmentálního zboží je v obou případech 0,6 %). Pomineme-li jednu extrémní celní sazbu (77 %), je u naprosté většiny položek environmentálního zboží celní sazba menší než 5 %.

Relativně jednotná struktura tarifů je transparentnější a z administrativního hlediska lépe zvládnutelná a vytváří též menší prostor pro eskalaci celních sazeb. Sazby eskalují pokud se stupněm zpracování rostou. Míra eskalace průměrných celních sazeb u průmyslových výrobků v ČR je vyšší mezi surovinami a polotovary než mezi polotovary a finálními produkty.

Rozvojové země namítají, že důraz, který klade WTO na snížení celních sazeb environmentálního zboží odpoutává pozornost právě od eskalace tarifů, zabudované v tarifní struktuře vyspělých zemí. Podle nich chrání eskalace tarifů zpracovatelský průmysl importujících zemích a vede k tomu, že země vyvážející nezpracované produkty a suroviny stále obtížněji diverzifikují svou výrobu směrem k vyšším stupňům zpracování. Protože komparativní výhodu v produkci surovin mají především rozvojové země, eskalace tarifů uplatňovaná vyspělými zeměmi vytváří vážnou překážku pro industrializaci rozvojových zemí, vede k neoptimální míře čerpání přírodních zdrojů a k rostoucí degradaci životního prostředí.

Obchod s environmentálním zbožím v ČR je již do značné míry liberalizován. Charakterizují jej především nízké celní sazby pro všechny skupiny environmentálního zboží. Pokud jde o netarifní překážky obchodu je nutno zdůraznit, že ČR standardním způsobem notifikuje ve WTO veškerá připravovaná opatření technická, stejně jako sanitární a fytosanitární. Vzhledem k tomu, že notifikace jsou výsledkem harmonizace našich technických regulativů a standard s příslušnými normami EU, představuje oblast netarifních bariér pro potenciální obchodní partnery spíše zvýšenou transparentnosti „terénu“ obchodování.

Studie byla zpracována na základě grantu A7085201 Grantové agentury Akademie věd ČR.

Literatura

- Market Access: Unfinished Business, Post-Uruguay Round Inventory and Issues, Special Studies 6, WTO, 2001.
- Environmental Goods and Services, the Benefits of Further Global Trade Liberalisation. Trade, Environment, OECD, 2001.
- Tariff Escalation – A Tax on Sustainability. CUTS Briefing paper, 1998, 1.
- Tošovská, E., Oravcová E.: Vybrané nástroje obchodní politiky a ochrana životního prostředí v České republice. CERGE-EI Discussion Paper N. 2003 – 114, December 2003.

JUDr. Eva Tošovská, CSc., Národohospodářský ústav Akademie věd ČR, Politických vězňů 7, 111 21 Praha 1, eva.tosovska@cer-ge-ei.cz

